

УДК 81'37'367.622

Микола Федорів

(м. Київ)

КОНОТАТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ З ЛАТИНСЬКИМИ СУФІКСАМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті розглядається конотативний компонент лексичного значення похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов. Встановлено, що елементами конотату похідних є оціненість, емотивність та експресивність.

Ключові слова: похідне, іменник, конотат, оціненість, емотивність, експресивність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Значення лексичної одиниці не можна зводити лише до розпізнавальних називних рис. Семантика слова повинна передавати способи розуміння мови і світу, внутрішнього стану адресанта, тому вона має показати усі словесні семантичні нюанси, що стає можливим за включення до спектру семантики слова його конотативного компоненту. Конотація слова – це додатковий елемент смислу повідомлення (висловлення), що виникає із взаємодії вихідних значень речень і слів з фоновими знаннями учасників спілкування під впливом контексту чи ситуації.

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю на дослідження сучасної семантики мовних одиниць і, зокрема, вивченням конотативних і функціонально-семантичних особливостей лексичного значення слова.

Предметом статті виступають елементи емотивності, оцінності та експресивності у складі конотативного компоненту семантичної структури похідних.

Матеріалом статті слугують похідні іменники із латинськими суфіксами в німецькій та українській мовах, що містять у своїй семантичній структурі лексико-категоріальне значення особи.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Лексика мови безпосередньо пов'язана з різними сферами спілкування, з різними зовнішніми комунікативними аспектами мовленнєвої діяльності. На лексико-семантичному рівні змикається і перехрещується внутрішня і зовнішня структура мови, в результаті чого відбувається стилістична диференціація мови [4, с. 83].

Ціннісно–оцінне ставлення людини до денотату виявляється безпосередньо у семантиці одиниць на основі конотаційних, контекстуальних та дистрибутивних властивостей. Денотативний компонент значення лексичної одиниці складає її концептуальне ядро. Однак, крім ядра у склад лексичного значення входять конотативні компоненти, що включають оцінність, образність та функціонально-стильову маркованість, надаючи слову особливої стилістичної окраски [5, с. 48; 7, с.91].

У сучасній лінгвістиці немає одностайної думки щодо визначення конотації у семантичній структурі мовної одиниці. Вчені зазначають, що конотація – це додаткове значення слова, словосполучення чи виразу, його супровідні семантичні або стилістичні відтінки, що накладаються на основне значення, служать для вираження різних експресивних, емоційно-оцінних забарвлень і можуть надавати висловлюванню урочистості, невимушеності, фамільярності тощо[9, с. 110].

З іншого боку, конотація — це продукт історичного розвитку значень слів (та виразів), що йдуть у цьому поступальному русі не тільки за розвитком свідомості людини в процесі пізнання нею дійсності; це й ті дані, які асоціативно супроводжують знання про світ і які неявно виражаються в тексті, а конотація, вбираючи їх в себе у вигляді внутрішньої форми, експлікує з тим, щоб підготувати відповідний прагматичний (експресивний ефект)[11, с. 98.].

Крім цього існує думка, що конотація лише супроводжує лексичне значення слова і не знаходиться у його структурі. В цьому трактуванні конотація постає як певний смисловий ореол, який ширяє над лексичним значенням, а саме лексичне значення зводиться виключно до предметного змісту[1, с. 195].

Таким чином, щодо конотативного компоненту існують дві позиції. За першою, інформація, яку несуть конотативні семи, є додатковою, факультативною, як такою, що накладається на предметно-логічний інформаційний компонент значення, останній залишається переважно основним [2; 8; 11]. За другою, конотативний компонент семантики мовної одиниці є рівноправним компонентом її семантичної структури, де денотація і конотація поєднуються у єдиному процесі, який ми розуміємо, відчуваємо, оцінюємо і переживаємо одночасно з найменуванням і оцінкою предмета [3;.5 с. 47].

У представленому дослідженні ми притримуємось думки, що конотація не накладається на основний зміст слова, а існує у складній єдності з ним, оскільки існує не лише раціональне, а й тісно з ним пов'язане чуттєве

пізнання дійсності, що виражає емоційний стан мовця і обумовлене ним відношення до адресата, об'єкта чи предмета мовлення, ситуації, в якій відбувається дане спілкування [1, с. 164; 6, с. 152; 13, с. 14]. Конотативний аспект значення являє собою певну сукупність семантичних мікрокомпонентів, посередництвом яких реалізується емотивна функція слова.

Конотація визначається як складний макрокомпонент семантики слова, у склад якого входить кілька мікрокомпонентів. Конотативний компонент містить інформацію мовця про об'єкт, що номінується, і виступає як семантична категорія. Слово набуває конотації у мовленнєвій ситуації і виступає як стилістична категорія з її компонентами: експресивності, емоційності і оціненості. При цьому емоційно-оціночне відношення мовця отримує стилістичну маркованість, тобто виражену стилістичну скрашеність і прагматичну значимість. [1, с. 164; 5, с. 47].

У сучасному мовознавстві немає одностайної думки щодо структури конотативного компоненту лексичного значення. Одні мовознавці вбачають зміст конотативного аспекту значення лише в єдності емоційного і стилістичного мікрокомпонента. Така точка зору аргументована тим, що оціненість — це прагматичний компонент поняття, певний аспект денотації, а експресивність взагалі знаходиться поза семантичною структурою слова, оскільки вона завжди okazionalna і виникає лише в процесі мовлення [1, с. 165; 12, с. 58; 13, с. 14].

На погляд інших лінгвістів, конотація — це сукупність емоційного, оцінного, експресивного та стилістичного компонентів, так як конотацію формують емотивно-оцінний компонент разом з підставою оцінки (внутрішньою формою), а також стилістична маркованість. Той факт, що вищезазначені компоненти, наявні в семантиці більшості слів, справедливо свідчить про труднощі їх розмежування. При цьому інколи важко розділити не лише складові конотації, а й конотативну та денотативну частини значення [10, с. 32; 11, с.20]. Варто також підкреслити, що емоційний, оцінний та експресивний компоненти часто переплітаються і взаємодіють у значенні слова, а стилістичний компонент, хоч і є частиною конотативного значення, але визначається як функціональний.

Таким чином, конститuentами конотації вважаються експресивність, емоційність і оціненість. Зміст конотативного компоненту пов'язують з емотивністю, а експресивність і оціненість відносять до сфери денотації, хоча не виключають зв'язок емотивності з експресією і оцінкою. Конотація, на наш погляд, має структуру з трьох компонентів у системі мови:

експресивного, емоційного і оцінного, і чотирьох — у системі мовлення: експресивного, емоційного, оцінного і функціонально–стилістичного.

На мовному рівні переважна більшість похідних іменників з латинськими суфіксами на позначення осіб німецької та української мов мають нейтральну конотацію, оскільки називають осіб за їх професіями, хворобами станом та ін. Але, ряд іменників містить у своїй структурі конотативні семи.

Оцінний компонент значення знаку – це схвалена або несхвалена вербальна оцінка. Цей аспект дозволяє розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але й як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Осмислення оцінної складової конотації, як здатності позначати позитивне і негативне відношення мовця до предметної або референтної інформації може бути зведений до вираження двох протилежних оцінок: *позитивної (меліоративної)*, наприклад нім. *Altruist* (альтруїст), *Beileger* (миротворець), *Favorit* (улюбленець); укр. *idealіst*, *майстер*, *патріот*; і *негативної (нейоративної)*, наприклад нім. *Abderit* (нерозумна людина), *Blödser* (дурень), *Faulenzer* (ледар), *Gauner* (шахрай), *Pfuscher* (шарлатан); укр. *аферист*, *ідіот*, *провокатор*.

Під емоційним компонентом конотації слова розуміють вираження словом емоції чи почуття, оскільки, крім асоціацій певний образ породжує ще й емоції та оцінку. Тому, емотивність — це категорія, яка виражає ціннісне у своїй основі ставлення до дійсності. У складі конотації, дана категорія синтезує в собі два аспекти оцінки — за якістю та за кількістю, а, крім того, ще дві домінанти — емоційну та антропометричну: нім. *Donnerer* (запальна людина), *Flenner* (плакса), *Haderer* (задирака), *Ironiker* (кепкун), *Lacher* (реготун), *Lärmer* (скандаліст), *Polterer* (шумлива людина); укр. *гуморист*, *агресор*, *панікер*, *скандаліст*.

Експресивність як елемент конотата виходить за межі слова і виявляється лише у мовленні із залученням невербальних елементів. Слова з експресивно забарвленим значенням мають властивості оцінної лексики, але, на відміну від оцінного значення, в експресивно забарвленому значенні оцінна модальність слугує зв'язком зі світом інтерпретатора (мовця, суб'єкта мовлення), а не з об'єктивною цінністю того, що може бути поза цим суб'єктом.

Отже, лексичне значення слова є складним, багаторівневим утворенням, у якому поєднується інформація різних видів. Конотативний компонент лексичного значення похідних іменників безпосередньо пов'язаний із денотатом і входить до семантичної структури слів.

Тісним є зв'язок емоційного та оцінного компонентів в структурі значення, які іноді важко розмежувати, оскільки негативні емоції породжують негативну оцінку і навпаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики: Монография / Николай Федорович Алефиренко.— М.: Гнозис, 2005.— 326 с.
2. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка / М.П. Брандес. – М.: Высш. школа, 1985. – 320 с.
3. Вольф В.М. Функциональная семантика оценки / В.М. Вольф. – М.: Наука, 1985. – 230 с.
4. Гречко В.А. Теория языкознания: Учеб. Пособие / В.А. Гречко.— М.: Высш шк., 2003.— 375 с
5. Іщенко Н.Г. Оцінний компонент лексичного значення слова / Ніна Григорівна Іщенко // Філологічні трактати, 2010.— Том 2.— №3.— С. 47-49.
6. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. — 2-е изд., перераб. — М.: Высш. шк, 1996. — 381 с.
7. Маслов Ю.С. Введение в языкознание: Учеб. для филол. спец. вузов / Ю.С. Маслов.— 2-е изд., перераб. и доп.—М.: Высш. шк., 1987.—272 с.
8. Приходько Г.П. Способи вираження оцінки в сучасній англійській мові / Г.П. Приходько. – Запоріжжя: ЗДУ, 2001. – 362 с.;
9. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник.— К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
10. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова / Иосиф Абрамоич Стернин. — Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1979. — 156 с.
11. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц / В.Н. Телия. – М.: Наука, 1986. – 143с.
12. Филиппов А.В. К проблеме лексической коннотации / А.В. Филиппов // Вопросы языкознания. — М.: Наука, 1978. — № 1. — С. С. 53-58.
13. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания / В.И. Шаховский. — Волгоград: Изд-во ВГПИ, 1983. — 96 с.

В статье рассматривается коннотативный компонент лексического значения производных существительных с латинскими суффиксами на обозначение лиц немецкого и украинского языков. Установлено, что элементами коннотата производных являются оценочность, эмотивность и экспрессивность.

Ключевые слова: производное, существительное, коннотат, оценочность, эмотивность, экспрессивность.

The connotative aspects of the lexical meaning of the derivative nouns of German and Ukrainian with Latin suffixes with the meaning of person. In the process of research is identified, that the connotation has its own structure, the elements of which are valuation, emotionality and expressivity.

Key words: derivate, noun, connotat, valuation, emotionality, expressivity.